

Virolainen historian emeritusprofessori Raimo Pullat ja hänen poikansa kriminologi Risto Pullat kirjoittivat jo 2010 julkaistun kirjan, joka julkaistiin suomeksi 2012: *Viinameri: pirtusotaa Itämerellä 1920- ja 1930-luvuilla* (Tammi). Tekijät ovat vuosikymmenen mittaan löytäneet ja keränneet uutta tiedostoa aiheesta, jonka pohjalta *Viinamerestä* julkaistiin kesällä 2021 uusi laajennettu laitos. Siinä on uutena myös Latviaa käsittelevä jakso. Kirjassa on runsaasti yksityiskohtia ja Pullatien tapa kuvata aikaa on kiehtova. Kun Suomen ja Viron yhteistä historiaa jatkuvasti käydään läpi, kieltolaki ja pirtun salakuljetus on edelleen tärkeä vaikka kummallinen vaihe.

Suomenlahden yli Suomen ja Viron välillä on käyty kauppaa ("seprakauppaa") vaihtelevasti 1200-luvulta alkaen. Virolaisia oli jo varhain asettunut asumaan Suomen rannikolle, pisimpään virolaisena pysyi Pernajan Kabbölen kylä. Pirtun salakuljetus kyllä ulottui Suomen etelärannikolla idästä aina Ahvenanmaalle saakka.

Pirtun kysyntä kaikissa Itämeren maissa oli tuntuvaa, vaikkei kaikissa laitonta. Pirtusta tehtiin usein vodkaa. Paitsi Viinamereksi, Itämerta voitiinkin sotien välisenä aika kutsua myös Vodkamereksi. Jo tuolloin salakuljetuksen piiriin kuuluivat lisääntyvästi myös huumeet, ja vaikka huumesalakuljetus kasvoi merkittäviin mittoihin vasta Viron itsenäisyyden palauttamisen jälkeen, on sotien välisen ajan Itämerta kutsuttu myös *Mare Narcoticumiksi*. Tätä kehitystä on selvittänyt erikseen Risto Pullat.

Pirtun valmistus Virossa oli vuosikymmeniä runsasta, mutta 1920-luvun kuluessa se hiipui, kun edullisempaa pirtua alettiin tuoda pääasiassa Saksasta ja Puolasta meriteitse Viron pohjoisrannikolle. Aluksi saksalaiset huolehtivat salakuljetuksesta Suomenlahden yli, mutta pian sen ottivat käsiinsä ja veneisiinsä virolaiset kalastajat ja rannikon asukkaat.

Virolaiset toivat pirtukanisterit (usein veden alla vetäen) lähelle Suomen vesiä, josta suomalaiset kävivät ne hakemassa. Salakuljetuksessa vallitsi avoin markkinatilanne ja raaka kilpailu. Suomen puolella toiminta oli lain mukaan rikollista.

Viinan valmistus ja myynti Venäjän ja Pietarin markkinoille oli Venäjän vallan alla vahvistunut Virossa. Kun se vuosien 1917–1918 tapahtumien johdosta pääosin loppui, Suomen kieltolaki loi uudet markkinat. Salakuljetus oli vahvaa taloudellista toimintaa ja toi tuntuvaa vaurautta Viron pohjoisrannikolle. Samoin kävi Suomen puolella.

Määristä kertoo, että Suomen viranomaiset (poliisi, rajavartijat ja tulli) onnistuivat takavarikoimaan esimerkiksi vuonna 1930 yhteensä miljoona litraa pirtua. Se oli vain pieni osa kaikesta salakuljetetusta, sillä on laskettu, että kieltolain aikana salakuljetus toi Suomeen 59 miljoonaa litraa pirtua.

Kieltolaki synnytti Suomen puolella laajan järjestäytyneen rikollisverkoston, joka vastaanotti virolaisilta kul-

jettajilta pirtun ja välitti sen edelleen kuluttajille. Se oli aina konstikasta. Suomalaiset salakuljettajat olivat usein rajavartijoita ja poliisia etevämpiä, heidän veneensä viranomaisien veneitä nopeampia. Viranomaiset lan-kesivat myös korruptioon, ottivat vastaan lahjoja. Toiminnassa oli paljon ristiriitoja ja keskinäistä väkivaltaa; puhuttiin "pirtusodasta".

Viinan kulutus oli Suomessa vuosisadan alussa tuntuvaa, mutta kieltolain luomissa olosuhteissa kulutus kasvoi voimakkaasti. Laki epäonnistui tehtävässään. Tosin kieltolakimenettely oli Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa yleistä tuohon aikaan. Kun kieltolaki Suomessa sitten vuonna 1931 järjestetyssä kansanäänestyksessä hylättiin, salakuljetus oli vahvimmillaan, tekijät siirtyivät myös huumeiden salakuljetukseen.

Pirtulla oli kysyntää kaikissa Itämeren alueen maissa. Saksalaista pirtua saatettiin kuljettaa myös Amerikan Yhdysvaltoihin, jossa markkinoita hallitsi myös kieltolaki 1920–1933. Norjassa oli kieltolaki vuosisadan alusta vuoteen 1927.

Latviassa oli vuosina 1925–1927 voimassa jyrkästi alkoholinvastainen laki, joka nosti viinan hintaa korkealle ja loi tarvetta viinan valmistamiselle ja salakuljetukselle. Latvialaiset osallistuivat myös Saksasta ja muualta Keski-Euroopasta tuodun pirtun salakuljetukseen Suomeen, vaikka Latvian saareton rannikko ei ollut sovelias salassa tehdylle pirtulastien uudelleenlastaamiselle. Latvian tulli ja rajavalvonta olivat vahvoja. Joka tapauksessa Suomen kieltolaki veti latvialaiset virolaisten vana-vedessä pirtun salakuljetukseen.

Kieltoilla ja sen seurauksilla niin Suomen kuin Vironkin historiassa tärkeä osa. Suomen silta varsinkin kulttuurialalla vahvistui 1930-luvulla. Vuonna 1937 solmittiin maiden välillä kulttuurisopimus, joka on voimassa edelleen.

Jaakko Blomberg, VTL

Hyperimperiumin globaalia ulkopoliitiikkaa

Antero Holmila & Matti Roitto:

Rooseveltista Trumpiin. Yhdysvaltain ulkopoliitiikka ja kriisit 1900-luvun alusta tähän päivään. Docendo 2018. 465 s. ISBN 978-952-291-519-1.

Lukiessani tätä Antero Holmilan ja Matti Roiton teosta Yhdysvaltain ulkopoliitiikasta Taleban oli jälleen valloittamassa Afganistania itselleen. Länsimaisen median hämmästellessä Taleban täyttää Yhdysvaltain jättämää valtatyhjiötä, ilmentäen kaksikymmentä vuotta kestäneen miehityksen haavoittuvuutta ja suurvallan läsnäolon ja hallinnon legitimitettiin ontoutta. Onko Yhdys-

valtojen miehitys pahasti epäonnistunut vai kuvastuuko tässä laajemminkin sen nykytila kohti auringonlaskua matkaavana imperiumina? Mieleen toki tulevat aiemmatkin ristiriitaiset valloitukset, kuten Filippiinien kolonisointi 1900-luvun taitteessa, Vietnamin sota ja trauma tai George W. Bushin uhmakkaat lausumat pahan akselista. Filippiineillä sivistettiin villejä natiiveja, Vietnamin puolestaan padottiin kommunismia. Näissä ja monissa muissa tapauksissa oli läsnä Yhdysvaltain ylevä ja ylemmydentuntainen retoriikka ja omakuva itsestään demokratian ja vapauden levittäjänä. Omia etuja palveleva raju väkivalta ja kolonialismin harjoittaminen ovat olleet myös vahvasti läsnä, kun Yhdysvallat ja sen kutsumustehtävä ja maailmanvalta ovat etsineet muotojaan aikana, jota voidaan kutsua 'Yhdysvaltain vuosisadaksi'.

Holmila ja Roitto ovat kirjoittaneet yleisteoksen Yhdysvaltain ulkopolitiikan vaiheista 1900-luvun vaihteesta nykypäivään, Theodore Rooseveltin kaudesta Donald Trumpiin. He kertovat monivaihteisen tarinan mannerimperiumista, joka teki itsestään globaalin hyperimperiumin. Mantereen valloitus nojasi asustuskolonialismiin eli valloitetujen alueiden uudelleen asuttamiseen alkuperäisväestön korvaamiseen tai marginalisoimiseen. Globaalin imperiumin rakentaminen puolestaan nojasi suorasti ja epäsuorasti taloudelliseen ja sotilaalliseen valtaan, tarpeeseen edistää omia etuja ja liittoutumia suhteessa kilpailijoihin, heijastellen myös kansallisen itseyttä syvempiä ulottuvuuksia (esim. kutsumustehtävä, 'Manifest Destiny'). Näin Holmila ja Roitto haluavat selvittää, miten Yhdysvaltojen vuosisata maailman johtavana valtiona rakentui. He pyrkivät ymmärtämään moniulotteisia prosesseja Yhdysvaltain "omasta ulkopoliittisesta traditiosta käsin" (s. 9) ja osana "sen omaleimaista 'amerikkalaisen kulttuurin' viitekehystä" (s. 10).

Liikkeelle lähdetään 'loistavasta pikku sodasta' (1898) Espanjaa vastaan. Tämä selkeästi heikomman imperiumin alueiden ja vaikutusvallan anastus nähdään usein Yhdysvaltain mukaantulona globaaliin imperiumien väliseen kilpailuun markkinoista ja suurvaltastuksesta. Seuraavissa luvuissa käydään läpi hapuilevan imperiumin kasvua dollaripolitiikan ja interventioiden, Kansainliitto-unelmien ja romahduksien, sekä eristyneisyyden ristiriitaisen impulssien kautta. Kehitys kuluu toiseen maailmansotaan, jonka kirjoittajat nostavat ulkopolitiikan vedenjakajaksi, Yhdysvaltain ylivoimaisen voimaantumisen merkiksi. Sodan voiton, sen luoman teollistumisen ja ydinaseen kautta Yhdysvaltain asema suhteessa kilpailijoihin oli lakipisteessään, vaikka Neuvostoliitto nousikin sitä haastamaan.

Kylmää sotaa kuvataan kuumien kriisien (Berliini, Korea, Kuuba ja Vietnam) jatkumona ja toisaalta ydinasekilpailun ja liennytyksen vaihtelevien tuulien kautta. Kirjan viimeiset luvut nostavat esille monisäikeisen ja

epävarman maailman, jossa Yhdysvallat on yhä ylivoimainen sotilasmahti, mutta jossa sen voimavarat globaaliin kontrolliin ovat laskusuunnassa ja jossa sen halukkuus olla hypervalta testataan. Haasteita on monia: sisäpoliittisen polarisaation voimistuminen, Lähi-idän konfliktien umpisolmut, Tyynellämerellä, Aasiassa ja globaalisti nouseva Kiina sekä Euroopan sotilaallisen ja poliittisen painoarvon laskeminen.

Holmila ja Roitto vievät mainiosti tapahtumahistoriaa eteenpäin ja pohtivat samalla tapahtumien taustoja, syitä ja tulkintoja. Asioiden syy-seuraus-suhteita, linkittyviä ja verkostoja avataan niitä liikaa yksinkertaistamatta. Kirjoittajat tuovat toistuvasti esille, kuinka moraaliset näkemykset muiden auttamisesta ja kansallisten etujen ajaminen usein linkittyivät Yhdysvaltain ulkopoliitikassa läheisesti toisiinsa. Näin tapahtui jo silloin, kun maa järjesteli Latinalaisen Amerikan hallintoja Panaman kanavan rakentamisen aikoihin tai kun se liittyi ensimmäiseen maailmansotaan ympärysvaltojen ollessa yhä tiukemmin sidottuja Yhdysvaltain teollisuuteen ja rahatalouteen.

Ulkopolitiikka näyttää vahvasti johtavien yksilöiden kautta. Eritoten presidenttikeskeisyys nousee esille, toisaalta presidentin hallinnon keskeisten virkamiesten, kuten Henry Kissingerin, rooli ulkopolitiikan keskiössä. Ei voi olla huomaamatta, kuinka voimakkaasti ulkopoliitiikka on ollut miesten maailma – siis lähes yksinomaan valkoisen pienen eliitin piiri. Kirjan lähestymistapa voisi siis tältä osin pitää hyvinkin perinteisenä. Mutta se miten näitä yksilöitä hahmotetaan, on moniulotteinen. Kirjoittajat onnistuvat esittämään Wilsonin, F. D. Rooseveltin, Kennedyn, Nixonin, Reaganin ja monet muut ristiriitaisina, epätäydellisinä ja haavoittuvina; he onnistuvat siis tekemään johtajista inhimillisiä, kuten esimerkiksi korostaessaan, miten Woodrow Wilson silkalla ehdottomuudellaan ajoi itsensä paitsoon kotimaassaan Kansainliitto-visioidensa kanssa.

Holmila ja Roitto korostavat myös yksilöiden toimintaa rajaavia moniulotteisia kansainvälisiä ja kansallisia valtarakenteita ja verkostoja, olivatpa ne sitten kytköksissä liittolaisuuteen, Kongressiin, yleiseen mielipiteeseen, talouteen tai muihin kansainvälisiin toimijoihin. Vahvojen tai heikkojen johtajien ja visionäärien yli korostuu instituutioiden merkitys ja myös se, millä tavoin presidentit ovat olleet edeltäjiensä tekemien ratkaisujen rajoittajia. Erityisesti tämä korostui Vietnamin sodan aikana, jolloin joukko hyvin erilaisia presidenttejä päätyi toteuttamaan yllättävän samansuuntaista politiikkaa. Toinen esimerkki on se, kuinka sokkona Harry Truman astui Rooseveltin saappaisiin tämän kuoltua yllättäen – FDR kun ei ollut kertonut oikein kenelläkään aikeistaan ja aloitteistaan, esimerkiksi yksityisistä sopimuksista Stalinin kanssa.

Edetessään kirjoittajat tuovat jatkuvasti esille erilaisen tutkimussuuntausten tulkintoja, oli sitten kyse John

F. Kennedyn persoonasta ja ansioista ulkopolitiikassa, Reaganin kylmän sodan linjauksista (voimantuntoisesta eskalaatiosta rauhanomaisiin myönnytyksiin) tai Hillary Clintonin onnistumisesta ulkoministerinä. Sama erilaisten tutkimuksellisten näkökantojen esiin tuominen ja niiden oivaltava pohdinta koskee myös laajempia ilmiöitä, kuten vaikkapa imperiumin ja imperialismin merkitystä Yhdysvaltain historiassa tai kylmän sodan synnyn selittäviä tekijöitä. Tälläkään kertaa kirjoittavat eivät tarjoa yksioikoisia selityksiä tai kerro lukijalle, mitä tämän tulisi ajatella. Sen sijaan he kartottavat sitä suhteiden ja tulkintojen kenttää, jossa Yhdysvaltain ulkopolitiikka operoi ja jonka se hypervaltana loi. Tämä lähestymistapa saattaa joillekin lukijoille vaikuttaa epämääräiseltä tai jopa teoreettiselta, mutta itse koin sen virkistävänä ja tervetulleena. Uskon lisäksi, että juuri valitun käsittelytavan kautta tämä kirja onnistuu välttämään yleisteosten perussynnin: vaikka kirja onkin täyteen ahdettu tapahtumia ja henkilöitä, se ei tunnu pinnalliselta.

Kirjoittajien auliisti tunnistama ongelma on, että kaikki globaalin suurvallan moninaiset toimet ja intressit ympäri maailman eivät mahdu yhteen kirjaan. Poisvalintoja on tehty, kuten kylmän sodan avaruuskilpailu ja Yhdysvaltain rooli Saharan eteläpuoleisen Afrikan dekolonisaatiossa ja itsenäisyyssajan konflikteissa (Somaliaa lukuun ottamatta). Useat asiat jäävät myös pienemmälle huomiolle, kuten globaali öljytalous ja sen muutokset tai NATON ja Yhdysvaltain rooli kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa (Jugoslavian hajoamisesta pois lukien).

Kirja tarjoaa valtavan tietoannoksen aiheestaan ja kutsuu lukijaa perehtymään lisää. Kirjoittajien tapa viedä lukija sisälle tutkijoiden väliin kiistoihin sekä hallinnon henkilökemioihin ja politiikan näkemyseroihin korostaa tätä piirrettä. Kaikesta paistaa läpi kirjoittajien laaja asiantuntemus ja ennen kaikkea innostus aiheeseen, mikä tarttuu myös lukijaan. Siksi tämä kirja soveltuu nähdäkseni oikein hyvin paitsi yliopiston opetustarkoituksiin myös kaikille Yhdysvalloista kiinnostuneille.

Janne Lahti, Akatemiattutkija ja dosentti
Helsingin yliopisto

Lukuopas tutustuttaa lähdeaineistoihin

Petteri Impola, Pirita Frigren, Petri Karonen,
Matti Raito & Antti Rähä (toim.):

Vanhon käsialojen lukuopas. Gaudeamus 2021.
355 s. ISBN 978-952-345-106-3.

Vanhon käsialojen lukutaito kuuluu historiantutkijan ammatilliseen työkalupakkiin, eikä sukututkija tai historian harrastajakaan pääse juuri puusta pitkään vailla

taitoa tulkita käsin kirjoitettua tekstiä. *Vanhon käsialojen lukuopas* on kirja Suomen historian lähdeaineistoista ja niiden lukutaidosta. Teos on tarkoitettu niin oppimateriaaliksi kuin tutkijan tueksi. Se on suunniteltu etenemään konstruktiiivisesti helpommista lähdeaineistoryhmään. Luvut koostuvat lähdeyhymää esittelevästä tekstistä sekä esimerkeistä translitteraatioineen.

Kirjassa keskitytään uusgoottilaiseen eli saksalaiseen käsialaan, joka oli käytössä Ruotsin valtakunnassa 1500–1800-luvuilla. Mukaan on päässyt myös jokunen fraktuuraa tai latinalaiskirjoitusta edustava esimerkki. Uusgoottilaiseen kirjoitustyyliin perustuvaa kirjasintyyppiä eli fraktuuraa käytettiin Suomessa aina 1900-luvulle saakka. Teokseen on valittu kiinnostavia esimerkkejä kirjallisista dokumenteista.

Lukuoppaan tuottamista ja rakennetta ovat ohjanneet Jyväskylän yliopiston tutkijoiden kokemukset opetuksesta sekä heidän tutkimuksellinen perehtyneisytyensä. Kirjaan on kirjoittanut 16 historiantutkimuksen asiantuntijaa akateemisen urapolun eri vaiheilta. Yhteistyönä tuotettu kirja on mahdollistanut erityisosaamiseen keskittymisen, mikä näkyy ajantasaisuutena ja mielenkiintoisena lähdekriittisenä pohdintana. Luonnollisesti myös digitaalisen ajan historiantutkimuksen erityispiirteet ovat teksteissä esillä. Teeman kannalta keskeisin digitaalisen ajan kehityshanke on eurooppalainen READ, jonka tuloksena on kehitetty käsin kirjoitettujen lähdeaineistojen konelukuun tarkoitettua Transkribus-ohjelmaa. Ville-Pekka Kääriäinen avaa artikkelissaan HTR-tekniikan ja Transkribuksen hyödyntämisen tämänhetkisiä realiteetteja käytännönläheisesti.

Käytännössä taitojaan kehittävä paleografi joutuu etsimään tukea monelta suunnalta, koska lähteissä on runsaasti vaihtelua. Vanhon käsin kirjoitettujen asiakirjojen tulkintaan on tarjolla useita painettuja oppaita sekä verkkomateriaaleja. Monet käytetyimmistä oppaista on suunniteltu suurten yleisöjen – kuten sukututkijoiden – tarpeita silmällä pitäen. Erityisesti Anneli Mäkelä-Alitalon käsialaoppaat (1987, 1989, 1991, 2004), Kansallisarkiston kustantama *Vanhon käsialat ja asiakirjat* (1977) sekä Päivi Happonen *Sukututkimuksen asiakirjaopas* (2004) ovat kuluneet myös historiantutkijoiden käsissä. Keskiajan kirjoitustyyliin saa johdatusta *Keskiajan avain* (2. painos 2020) -kirjasta. Vanhon käsialojen lukuopas on tervetullut lisä kirjallisuuteen.

Lukuoppaassa on huomioitu historiantutkimuksen tarpeita, mikä tekee siitä hyvän perusteoksen opiskelun ja tutkimuksen tueksi. Lukijaa ohjataan kohti tulkintaa huolellisen kontekstoinnin kautta sen sijaan, että tekstejä luetutetaan merkki merkiltä. Artikkelit sisältävät historiantutkimuksellisia havaintoja, lähdekriittisiä sekä tutkimukselle tyypillisiä kysymyksenasetteluja. Lähdeyyppien syntyhistoriaa ja rakennetta avaamalla sekä sanastojen tuella ohjataan lukijaa löytämään keskeisen